

Szávai Ferenc

A háború gazdasági hatásai Közép-Európában

Abstract

The First World War brought total economic exhaustion to the Central-European region. It caused problems in the workforce, and finances. Together with inflation, it emerged in the form of a serious government debt. The agricultural balance of the world was lost, as well as the system of financial gold standard. In this the Central-European region, the typical form of existence was the economy of self-supply, and the policy of seclusion. After the dissolution of this great economic unity, the national assets became the possession of the former member states of the Monarchy, however, in numerous cases it gave grounds for quarrels and complaints. This study focuses on the cases of options, pension provisions and old korona accounts.

Keywords: government asset, inflation, disintegration, expropriation, economic self-sufficiency, Treaty of Trianon, Hungary, Austria.

Soha nem látott háború kezdődött 1914 nyarán, amely az egész világot érintette. A közép-európai országok csak belső erőforrásaikra támaszkodhattak. Az első világháború közvetlen globális költségei 180-230 milliárd dollárra rúgtak (1914 évi vásárlóerő) és a közvetett költségek is meghaladták a 150 milliárdot.¹ A gazdasági kimerülés mellett a nemzetközi gazdasági dezintegráció volt a másik jelenség.

A nemzetközi munkamegosztás bonyolult és törekeny rendszere jött létre az első világháború előtt. A jólét, gazdagság jellemezte ezt a kort Európa népeinek. A háború kitörésével összeomlott e paradicsomi állapot, s a világgazdaság csak nagyon nehezen rendeződött ismét egybe. A háború fizikai rombolást végzett, a tengerhajózás súlyos helyzetbe került a korlátlan tengeralattjáró háború következtében. Még ennél is fájdalmasabb volt a korábbi kereskedelmi kapcsolatok megszakadása, ugyanakkor a háború felborította a világ mezőgazdaságának egyensúlyát is. A külföldi beruházások jövedelmének elvesztése mellett az infláció gyengítette a közép-európai gazdaságok zömét. A nemzetközi aranystandard rendszer felbomlása is az első világháború okozta gazdasági folyamatok eredménye. A vagyonesztés mellett tulajdonváltás zajlott le az új államok nacionalizálása következtében. Nézzük, hogyan érintette Közép-Európát a háború, s milyen dezintegrációs hatása volt.

¹ Stephen BROADBERRY - Mark HARRISON (ed.), *The Economics of World War I*. Cambridge, 2005. 24.

Gazdasági kimerülés

Az Osztrák-Magyar Monarchiában a mozgósítottak száma 1918. augusztus végén Hugo Kerchnawe tábornok összeállításán alapján 7 250 000 fő volt, s ez október végére 7 500 000-ra kellett, hogy emelkedjen. Ez a szám a birodalom összlakosságának 13,4%-át jelentette, a férfilakosságnak 27%-át és a hadköteles (18-tól 50 éves korig) férfi korosztálynak 73%-át tette ki. Minden 100 lakosból 17,54 vonult be Magyarországról, Ausztriából 16,09 és Bosznia-Hercegovinából 12,04. A háború során elesett 905 299 fő. Ebből 495 169 volt osztrák (54,70%), 380 774 magyar (42,06%) és 29 356 bosnyák (3,24%). Ezer lakosra vetítve Ausztriában 17,73, Magyarországon 18,48 és Bosznia-Hercegovinában 16,46 fő az elesettek száma, a Monarchia egészében 1000 lakosból 17,99 fő esett el. A hadügyminisztérium kimutatása szerint az 1918. november 6-i állapotnak megfelelően csak 1 838 450 sebesült volt, ebből 1 029 716 osztrák (56,01%), 743 359 magyar (40,43) és 65 375 bosnyák (3,56%). Ezer lakosra vetítve mindez 36,87 osztrák, 36,07 magyar és 36,65 bosnyák sebesültet jelent, a Monarchia átlaga pedig 1000 lakosra 36,53 fő. A hadügyminisztérium 1918. november 6-i kimutatása összhangban van a fent kimutatott számítással, miszerint a hadifoglyok száma 1 479 289 fő volt. Ebből 835 384 volt osztrák (54,88%), 614 808 magyar (42,26%) és 29 097 bosnyák (2,86%). Ezer lakosra vonatkoztatva mindez azt jelenti, hogy 29,90 fő volt osztrák, 29,83 magyar és 16,31 bosnyák, míg a Monarchia egészére, 1000 lakosra vetítve 29,40 főt jelentett. A teljes veszteség (halottak, sebesültek, eltűntek, fogságba esettek) az 1918. november 6-i kimutatás szerint 5 060 521 főre becsülhető. Ennek 54,88%-a volt osztrák, 42,26%-a magyar és 2,86%-a bosnyák. Ezer lakosra Ausztriában 99,44 fő, Magyarországon 103,74 és Bosznia-Hercegovinában 81,05 fő, az egész Monarchiában 1000 lakosra 100,56 áldozat jutott.² A rendkívül magas embervesztés miatt jelentős volt a munkaerőhiány a mezőgazdaságban és az iparban egyaránt. A k.u.k. hadsereg békelétszáma 450.000 fő volt; 1916-ban már 4.900.000 fő állt fegyverben, 1917-ben 5.100.000 fő. A közös hadsereg katonáinak 46,6%-át állította Magyarország, azaz 2.500.000 főt hívtak be. Ez a munkaképes férfi lakosságnak az egyharmadát tette ki. Néhány területen azonban már nagyon korán munkaerőhiány lépett fel.

A magyar iparban foglalkoztatott felnőtt férfi munkaerő száma 287.000 főről 142 000 főre csökkent. Ezzel azok a munkások kerültek ki a termelési folyamatból, akik magas szaktudással rendelkeztek. A bevonultak helyére 60 000 hadiszolgálatost állítottak, akik részben frontszolgálatra alkalmatlanok voltak. A továbbiakban mintegy 30 000 hadifoglyot küldtek a gyárakba. Mindemellett asszonyokat és lányokat vettek fel az üzemekbe nagy szám-

² Der wirtschaftliche Zusammenbruch Österreich-Ungarns. Die Tragödie der Erschöpfung von Minister A. D. Dr. Gustav GRATZ und Sektionschef Prof. Dr. Richard SCHÜLLER: *Wirtschafts- und Sozialgeschichte des Weltkrieges. Wien, 1930. 149-164.*

mal. A női munkaerő nagyságának százalékos aránya 1913-ban 22,8% volt, ez az arány 1917-re 28,2%-ra emelkedett. Csak ennek köszönhetően csökkent 1917-ig a gyári munkások összlétszáma 12,6%-ra.

A katonai szükségletek következtében a mezőgazdaság számára rendelkezésre álló lóállomány már 1915 őszén 30-40%-kal volt kevesebb, mint a háború előtt! Az állatállomány is jelentős mértékben csökkent, és annak ellenére, hogy a szarvasmarhákat igavonó állatként nagyobb tehertételnek tették ki, a szükséges igavonó erőt nem sikerült biztosítani. Mindehhez társult, hogy a mezőgazdaságban kevés gép állt rendelkezésre a benzinhiány miatt, illetve a szükséges javítások elmaradása, vagy alkatrészek hiánya miatt. Mindezek következménye volt, hogy a földterületek egyre nagyobb és növekvő részeit nem vetették be, a mezei munkálatokat csak hiányosan végezték el, a termelés visszaesett.³

A tőkeerő kimerülése - a háború finanszírozása

A háború alatt az államok többsége kiadásai fedezésére kötvényeket bocsátott ki. A kormány, hogy csökkentse a pénzforgalmi eszközök mesterséges szaporítása folytán jelentkező veszélyeket, 1914. november 11-én aláírási felhívást bocsátott ki egy 6%-kal kamatozó kölcsön jegyzésére. A kölcsönnek várakozáson felül nagy sikere volt. Az első kölcsönt fél év múlva követte a második, majd féléves időközökben újabb kölcsönök kerültek kibocsátásra. 1918 tavaszáig Ausztriában összesen nyolc hadikölcsön bocsátottak ki főleg járadék, részben pénztárjegy és törlesztéses kölcsönök alakjában. A feltételek változtak, a kamatozás 6 és 5^{1/2} százalékos volt. A hadviselő államok általában hozzánk hasonlóan jártak el. Anglia és Olaszország kivétel volt, s erősebb adóztatással fedezték kiadásai mintegy egyötödét.⁴

A háború minden résztvevő tőkeerejét óriási mértékben kimerítette. Különösen igaz ez a legyőzött országokra, melyek a terhek alatt összeomlottak. Ez nem a békekötéssel egy időben jelentkezett, hanem néhány évvel később, így a háború végén az Osztrák-Magyar Monarchia pénzügyi kimerülése még nem érte el a csúcspontját. A hatás ezért később és hosszabban érződött Ausztria és Magyarország pénzügyi életében.

A direkt háborús kiadások nagyságrendjéről különböző számítások készültek. Egészen véletlenszerű, hogy Teleszky János és Winkler Wilhelm nagyjából a magyar záró egyenlegnek megfelelő összeget állapítottak meg. Mindezek alapján a Monarchia két állama 1914. július elseje és 1918. október

³ Ungarns wirtschaftliche Entwicklung 1849-1919 von BEREND T. Iván-RÁNKI György: *Kriegswirtschaft*. IN: von Adam WANDRUSZKA und Peter URBANITSCH (Hrsg): *Die Habsburgermonarchie 1848-1918*. Band I. *Die wirtschaftliche Entwicklung*. Hrsg von Alois BRUSATTI Wien, 1973. 522-523.

⁴ *Közgazdasági enciklopédia*. II. kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat. Budapest, 1929. A szerkesztőbizottság elnöke: SZTERÉNYI József. 599-602.

31-e között „mozgósítási hitel” címszó alatt 68 588 millió koronát utalt át, ebből ténylegesen 68 295 millió korona összeget. Ezzel szemben az osztrák pénzügyminisztérium 1921-ben készült összeállítása „A közös államháztartás és ideiglenes folyószámla mutatók fő mérlege 1914. július 1 és 1918. október 31 közötti közös háború alatti számítások alapján”, az összes katonai kiadásokat 70 827 millió koronában állapította meg.

A mellékelt ábra jól mutatja Ausztria és Magyarország háborús kiadásait 1914 júliusa és 1918 júniusa között (millió koronában).

Az egyes hadi kiadások taxatív számolása alacsonyabb számokat eredményez Winklernél az egész háborús kiadásokra vonatkozóan, mint Teleszky indirekt számítása alapján. A számadatok különbségét a másik táblázat mutatja (milliárd koronában):⁵

A háborús kiadások fedezete egyrészt a jegybank igénybevétele volt. Popovics Sándor által nyilvánosságra hozott táblázat alapján az Osztrák-Magyar Bank 1914. augusztus 14 és 1918. október 31-e között 39 392 003 000 korona összeget vett igénybe, amiből Ausztriára 25 053 313 908 korona, Magyarországra pedig 14 338 689 092 korona esett. Ha a táblázat számait közelebbről szemügyre vesszük, két jelenségre figyelhetünk fel, melyek figyelemre méltóak és Popovics és Teleszky munkájában is behatóan értékelte ezeket. Az egyik feltűnő je-

	Ausztria	Magyarország
<i>Kvóta hozzájárulás a katonai kiadásokhoz</i>	39 000	23 000
<i>Háborús sebesültek</i>	730	35
<i>Háborús menekültek</i>	1 900	90
<i>Gondozási hozzájárulás</i>	7 000	3 400
<i>A katonai területek „visszarendezése”</i>	700	90
<i>Katonai adósságszolgálat</i>	3 500	1 500
	52 830	28 025

lenség az Osztrák-Magyar Bank növekvő pénzügyi igénybevétele. A másik jelenség, ami a kimerülés megítélés-

	Ausztria	Magyarország	Összesen
<i>Direkt számítás (Winkler)</i>	53	28	81
<i>Indirekt számítás (Teleszky)</i>	57	33	90

sekor fontos, hogy Ausztria pénzügyi szüksége gyorsabb tempóban nőtt, mint Magyarorszáé. A kvótaarányának megfelelően 1915. július 15 és 1918. október végéig Ausztria 20 034 millió, Magyarország pedig 11 466 millió koronát vett igénybe az Osztrák Magyar Banktól az államadósság kötelezettség letétbe helyezésével szemben.⁶

1914 novemberétől mindkét ország arra törekedett, hogy a háborús kiadások egy részét a saját országukban jegyzett hadikölcsönök kibocsátásá-

⁵ GRATZ-SCHÜLLER: 165-170.

⁶ Uo. 171-175.

val fedezze. Az osztrák kormány által nyolc alkalommal kibocsátott hadikölcsön minden nyilvános jegyzés számára rendelkezésre állt. Összességében nominálértékben 35 129 324 600 korona kötvényt bocsátottak ki; az effektív árbevétel 32 955 576 990 korona volt, ami az átlagos árfolyamérték 93,8%-ának felelt meg. A hadikölcsön jegyzések árbevétele nominálértékben 18 851 835 850 koronát tettek ki (effektív 17 955 885 538 korona); ezek átlagos árfolyamértéke 95,4%-os volt.

A két ország által célul kitűzött hadikölcsön-árbevétel egymáshoz a 64,7:35,3-as arányban viszonyult. Szemben tehát Ausztria és Magyarország között a közös kiadások fedezetére kialakult kvótaarány (63,6:36,4), Ausztria egy félmilliárd korona összeggel magasabb, míg Magyarország ugyanekkora összeggel maradt el a kvótákban megállapított aránytól.⁷

Az adatok azt mutatják, hogy az első háborús évben, a forgalomban lévő pénzmennyiség megduplázódott, és a növekedés túlnyomórészt az év első felére esett, pontosabban az első négy háborús hónapra 1914. november végéig. Innét a növekedés jórészt konstans, kevésbé gyors. Zürichben az osztrák-magyar korona legfontosabb piacán a Monarchia pénzét a háború alatt a mellékelt táblázatban látható módon értékelték, 100 koronát számítva.

Ha abból a körülményből indulunk ki, hogy az árnövekedés ugyanolyan időtartam alatt egyforma tempóval következett be, amikor a fizetőeszköz száma is megnövekszik. Szembe lehet állítani az árnövekedés és a bankjegyek növekedésének indexszámait. Ezek a számok a táblázat szerint alakultak:⁸

<i>a paritás alapján</i>	<i>105 frank</i>
<i>1914 augusztus (átlag)</i>	<i>97,50 frank</i>
<i>1915 június (átlag)</i>	<i>80,19 frank</i>
<i>1916 június (átlag)</i>	<i>66,75 frank</i>
<i>1917 június (átlag)</i>	<i>44,02 frank</i>
<i>1918 június (átlag)</i>	<i>43,01 frank</i>
<i>1918 október (átlag)</i>	<i>43,74 frank</i>

	<i>Érték</i>	<i>Bankjegyalomány</i>
<i>1914 július</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
<i>1915 június</i>	<i>213</i>	<i>208</i>
<i>1916 június</i>	<i>319,4</i>	<i>281</i>
<i>1917 június</i>	<i>394,8</i>	<i>382</i>
<i>1918 június</i>	<i>562,7</i>	<i>741</i>
<i>1918 október</i>	<i>573,3</i>	<i>977</i>

A hadiszükségleteken keresztül a direkt állami beruházások hatására jelentősen megnőtt más ipari termékek iránti szükséglet is. A háború alatt az évi hadianyag-szállítás átlagosan 1,7 milliárd koronát

tett ki, ami a háború előtti indexet számolva 1,15 milliárd koronának felelt meg. Ez az 1913. évi ipari termelésnek kb. 33%-át tette ki. Figyelembe véve, hogy az ipari termelés – különösen a háború második felében – visszaesett, némely évben a hadiszállítás értéke elérte, sőt meg is haladta az 50%-ot.

A háború alatt roppant mértékben megnőtt az acél- és fémipari termelés, nagy erőfeszítéseket tettek a hazai értermelés és feldolgozás fejlesztésére. A

⁷ GRATZ-SCHÜLLER: 176-178.

⁸ Uo. 178-184.

réz, mangán és cink kitermelése mellett megkezdődött Magyarországon a bauxit bányászata. A gépipar területén sokszorosára nőtt a fegyvergyártás kapacitása; a repülőgépgyártás mellett az erőgépgyártás fejlődött jelentős mértékben, csaknem az ország összes gépgyára hadianyagot is állított elő. Végül a vegyiparról is elmondható, hogy termelése jelentősen megnőtt: a robbanóanyag-gyártást, illetve továbbfejlesztést alapozták meg és ezzel kapcsolatos területekét (klór, nitrogén, metilalkohol-ipar). Ezekben az iparágakban a munkások létszáma általában 30-40%-kal nőtt, mialatt összességében az iparban 12%-kal csökkent.⁹

Egyes becslések szerint a magyar állam számára a négyéves háború 32 milliárd koronába került, ami megközelítette a békeévek 18 milliárd korona összegű kiadását, és megfelelt az állami vagyon 43,3%-ának. A négyéves háború felemésztette két és fél békeév nemzeti jövedelmét. Ez nem jelent többet vagy kevesebbet – ha figyelembe vesszük a háború során lecsökkent ipari és mezőgazdasági termelést –, mint azt, hogy a háború során megtermelt nemzeti jövedelem legkevesebb háromnegyedét felemésztette az értelmetlen és céltalan véráldozat.¹⁰

Az állam beavatkozott, szabályozta az ipari termelést, korlátozta azt, a hadsereg és a közellátás érdekében. Ilyen szabályozás voltak 1915 végén az ásványolajtermékek forgalmát szabályozó rendelet: a közszükséglet fedezése veszélye esetén felhatalmazta az illetékes minisztereket, hogy az erre alkalmas vállalatokat a megjelölt termékeknek megszabott arányban és minőségben való előállítására kötelezhessék. A benzin és egyéb nyersolajtermékekkel való ellátás érdekében tilos volt ásványolajat fel nem dolgozott, nyers állapotban tüzelésre, motorhajtásra, vagy olajgáz előállítására felhasználni.

A hulladék anyagok biztosítása békében is jelentős tényező volt, most még fontosabb lett. Így döntöttek az ócskavas bizottság felállításáról, majd az öntöttvasöredék-bizottságról, mely a vasöntödék szükségleténél volt hivatva kiküszöbölni a nyersanyagért egymással versenyző cégek árfelhajtását. A textilipar és papíripar fontos nyersanyagának biztosítására létesült a textilhulladék-bizottság, a papíralapanyagok a hazai gyárak részére való biztosítására pedig a papírhulladék-bizottság.

Intézkedett az állam a pótanyagok bevezetésére. Az első rendeletek a lisztnek lisztpótló anyagokkal való keverésére vonatkoztak. Azután a fémcicserélési akciók következtek, elrendelve majdnem minden fémtárgynak, legyen az háztartási, berendezési vagy üzemi tárgy, vagy annak alkotórésze, vassal vagy cinkkel, egyéb többé-kevésbé alkalmas pótanyaggal való helyettesítését.

Pótanyagot használtak egyik legfontosabb hadianyag, a lógyapot készítésére, mégpedig pamut helyett megfelelően előkészített cellulózt. A gázmaszkoknál bőr helyett textilanyagokat alkalmaztak és rengeteg volt a had-

⁹ BEREND – RÁNKI: 521.

¹⁰ BEREND – RÁNKI: 526-527.

felszerelésekben az egyes fém-, bőr- és textilalkotórészek helyett bevezetett pótanyag. Pótanyagokból készült a váltópénz is, melynek nikkelayagára szükség volt s egy réz-, cink- és nikkelt ötvözetből, később vasból készült váltópénz került forgalomba. A háború alatt azonban számos rendelet intézkedett a termelt cikkek számának csökkentéséről és állapított meg egységesen és kizárólagosan gyártható típusokat, főképp anyagmegtakarítás és a hamisítás ellenőrzése céljából. Bizonyos cikkek forgalomba hozatalát engedélyhez, vagy bizonyos minőséghez köthették. Így pl. a peronoszpóra elleni védőszerűl csak a földművelésügyi minisztérium által engedélyezett szereket volt szabad ajánlani. Szigorúan büntette a visszaéléseket az árdragítás ellen 1916-ban hozott törvény, ezen kívül az élelmiszerek és számos közszükségleti cikk forgalomba hozatalát hatósági engedélyhez is kötötte.¹¹

A gazdasági összeomlás a háború során az egyre növekvő és gyors infláció hatására elérte csúcspontját. 1918 kora őszén a gazdasági szakemberek nagy részének világos volt, hogy a monarchia rövidesen gazdasági csőd előtt áll, és még egy háborús telet aligha élne túl.¹²

A gazdasági dezintegráció jellemzői

Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása Közép-Európa gazdasági egységének bomlását is jelentette. Mindezt az első világháborút lezáró békek tették teljessé, illetve az új nemzetállamok gazdaságpolitikai koncepciói és ambíciói, amivel a gazdasági elzárkózás mellett döntöttek az összefogás helyett. Ez a korszak a gazdasági dezintegráció szakasza, amely hiperinflációval és egy sor új gazdasági nehézséggel jelentkezett, számos új, kisebb gazdasági tényező jött létre a húszas évek elejére: 6-7000 km új vámhatár, 7 új önálló vámterület, egész Európában 26 helyett 38 gazdasági egység, illetve 12 helyett 27 pénzrendszer. A dezintegráció gazdaságpolitikájának megfelelően az új nemzetállami elíték a felbomlás előtt azt gondolták, hogy országaik gazdasági elmaradottságának oka a nemzeti önállóság hiányában, a kényszerű birodalmi keretekben keresendő. Ebből adódóan a gazdasági nacionalizmus eszközához nyúltak, ami protekcionista vámpolitikát, importkorlátozásokat jelentett. A külföldi (elsősorban a korábbi uralkodó nemzethez tartozó) tőkeállományt elkobozták. Az új gazdaságok problémái közül a legjelentősebbek: az eladósodottság, az infláció, a tőkehiány, és az új vámhatárok miatti nyersanyaghiány, valamint az értékesítési nehézségek.

A gazdasági gondok általános tendenciái mellett kiemelünk néhány konkrét esetet, ami a közép-európai gazdasági egység felbomlásának következtében keletkezett és megoldásra várt: ilyen ügy volt az elcsatolt terü-

¹¹ SZTERÉNYI József Báró és LADÁNYI Jenő: *A magyar ipar a világháborúban*. Budapest, 1934. 108-119.

¹² BEREND - RÁNKI: 527.

leteken lévő magyar birtokok jogvédelme. A román-magyar, magyar-cseh és jugoszláv-magyar optáns ügyek, megoldásuk. A nosztrifikáció és következményei. Vagy az elcsatolt területeken élők egykori nyugdíjának folyósítása, az alapítványok működése, továbbá a Habsburg családtagok állampolgársági kérelme. Végül érdekes volt a régi korona elszámolás alá eső vitás kérdések eldöntése.

A román-magyar, magyar-cseh és délszláv-magyar birtokperek. A nosztrifikáció és következményei.

A kisajátított ingatlanok magyar állampolgár tulajdonosai a magyar kormányhoz fordultak, de a két állam közötti tárgyalások nem vezettek eredményre. Erre a magyar kormány a Nagykövetek Tanácsához fordult, s ez kimondta, hogy a probléma a Nemzetek Szövetségének Tanácsa elé tartozik. Ennek megfelelően a magyar kormány az Egyezségokmány 11. cikkének 2. bekezdése alapján a Tanácshoz fordult. Ott Adachi Mineitiro japán követet bízta meg az egyezség létrehozásával, de az 1923. májusi tárgyalások nem jártak eredménnyel, illetve 29-én kelt határozati javaslat utolsó öt sorát Csáky István gróf magyar meghatalmazott ellátta kézjegyével. Adachi határozati javaslatát 1923. július 5-én a Tanács megszavazta.

A jogaikban sértett magyar földtulajdonosok ezekkel a tárgyalásokkal párhuzamosan a román-magyar vegyes döntőbíróóság előtt pert indítottak a román állam ellen. A döntőbíróóság 1927. január 10-i határozatában magát illetékesnek mondta ki, ezt követően a román kormány visszahívta képviselőjét a vegyes döntőbíróóságból és most ő fordult a Nemzetek Szövetségének Tanácsához.¹³

A román kormány érvei az illetékességre vonatkozólag nem álltak meg a magyar felfogás szerint, ezt az illetékességet a 250. cikk alapján feltétlenül meg kellett, hogy állapítsák.¹⁴ A román agrártörvény rendelkezései és a nevelésesen kevés kártérítés ellentétben állt a nemzetközi jog általános elveivel, a szerzett jogok sérthetlenségének elvével. Így ellentétben állt a trianoni szerződés 63. és 250. cikkelyeivel is, amelyek a nemzetközi jog általános elveinek megfelelően a magyar állampolgárok szerzett jogainak sérthetlenségét biztosították.¹⁵

1923. augusztus 14-én bizalmas levélben tájékoztatta Bethlen Istvánt az igazságügyi minisztérium, hogy a kebelében működő Jogvédő Iroda milyen ügyeket készített elő a román-magyar vegyes döntőbíróóság elé, mint meg-

¹³ Lásd erre vonatkozólag: Ernst MARBURG: *Der rumänisch-ungarische Optantenstreit vor dem Gemischten Schiedsgericht und dem Völkerbund. Zugleich ein Beitrag zur Lehre von der Enteignung im Völkerrecht.* IN: *Frankfurter Abhandlungen zum Kriegsverhütungsrecht.* Herausgegeben von Prof. Dr. F. GIESE und Prof. Dr. K. STRUPP. Heft 8. Leipzig, 1928.

¹⁴ *Corpus Juris Hungarici* (Magyar Törvénytár). Budapest, 1922. 1921. évi törvénycikkek. I m. 294-295.

¹⁵ SZÁSZY István: *Az államok közötti utódlás elmélete.* Budapest, 1928. 572-587.

védendő ügyeket, melyet benyújtási határideje az év végén járt le. Ezek az ügyek román és csehszlovák viszonylatúak voltak, mivel ekkor még a magyar-délszláv (jugoszláv) döntőbíróság nem alakult meg. Ebben a jelentésben román viszonylatban 64 ingatlan és 59 ingóság, cseh-szlovák estben 3 ingatlan és 18 ingóságra vonatkozó ügy szerepelt. Ezek jogi értelemben védhetőnek látszó ügyek voltak. Az iroda foglalkozott még 806 román és egy cseh-szlovák vonatkozású ingatlan igényel, ezek nem mutatták be a szükséges adatokat és bizonyítékokat. Ezen kívül átvizsgált az iroda 271 román és 282 cseh-szlovák ingóságra vonatkozó igényt, de ezeket nem tartotta alkalmasnak a döntőbírói tárgyalásra.¹⁶

A Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége részéről dr. Pataky Tibor miniszteri osztálytanácsosnak írt levelében a téma érdekes összefüggéseire mutatott rá. A legfontosabb volt, hogy kérte Patakyt, hogy figyelmeztesse Bethlent adatainak (iratainak) az átadására, hogy azok mielőbb a kezében legyenek és a fenti eljárásba bevonhatóak legyenek. A szervezet mindhárom elcsatolt terület ügyeivel foglalkozott, de a délszláv döntőbíróság megalakítása még csak az előkészítés fázisában tartott. A dokumentumból kiderül, hogy a román agrárreform sokkal „brutálisabb” volt, mint a cseh. A kérdés megoldásában is érzékelteti a legfőbb nehézségeket: 1. A genfi ügymenetet, 2. Az anyagi természetű nehézségeket.¹⁷

Mindezen kívül számos, több ezer holdas követelés van a keresetek között. A kedvező párizsi döntésre Románia úgy reagált, hogy fellebbezett, ezzel a párizsi vegyes döntőbíróság ítéletét kérdőjelezték meg a románok.¹⁸

Dr. Szekeres István 1930. január 30-án az optáns perekkel történő azonosságot hangsúlyozva terjedelmes iratanyagot küldött Bethlen István miniszterelnöknek gr. Zichy Géza Edmund divényi hitbizományának ügyében. 38.000 hold birtokról volt szó, amit a család egy kisebb része a magyar állampolgárságúak rovására kisajátítottak. A birtok legnagyobb része a cseh-szlovák állam területére esett, ezt a cseh állam 1924. november 14-én életbeléptetett 179. törvényével, mint hitbizományt feloszlatta. Ezt a feloszlatast és felosztást támadta meg dr. Zichy Géza Edmund, és kérte a birtok 1/31-ed részének javára történő telekkönyvi bejegyzését. Walko Lajos levelében Darányi Kálmán államtitkárnak kifejtette, hogy a csehek 1929. december 18-án nem hozták fel a per iratanyagát a magyarok ellen, tárgya a tárgyalások kimenetelét nem befolyásolta.¹⁹ 1926. július 25-én az optánsok 1926. április 1-ig történő kiköltözési idejét 3 éves, vagyis 1929. évi július 26-ig történő meghosszabbítását kérte a délszláv követ.²⁰

¹⁶ Magyar Országos Levéltár a továbbiakban MOL – Miniszterelnöki Iratok (ME) – Kisebbségi és Nemzetiségi Osztály (K 28). 149. csomó 249. tétel. 791/1923. sz. irat

¹⁷ Uo. 21. fólió.

¹⁸ MOL ME K 28. 149. csomó, 249. tétel. 46/1927.

¹⁹ MOL ME K 5145/1930. sz. irat.

²⁰ MOL ME K 28 6236/1926. sz. irat.

1930. április 4-én tartott ülést követően a miniszterelnökkel egyetértésben a külügyminiszter javaslatot tett a jugoszláv kormányoknak, hogy az optánsok átköltözködési határidejét magyar-jugoszláv viszonylatban 1930. november 1-ig hosszabbítsa meg. A trianoni békeszerződés értelmében kötelesek lettek volna 12 hónapon belül abba az államba áttenni székhelyüket, amelynek állampolgárságát optálták. A Magyar Honvédelmi Minisztérium részéről ezzel, illetve a meghosszabbítással kapcsolatban komoly aggályok merültek fel.²¹ 1930. október 28-án, a miniszterelnökségen tartott megbeszélésen kinyilvánították, hogy a folyó év november 1-ig várható, hogy a magyar optánsokat „átteszik” a határon. A belgrádi követ értesítése szerint 85 családfő és 172 családtag ellátottnak tekintendő, 35 családfő és 89 családtag pedig ellátatlannak, az utóbbiak segítségre szorultak. A lakáskérdés megoldása volt a legégetőbb probléma. Konkrét intézkedéseket helyezett kilátásba a magyar fél, nevezetesen azt, hogy a miniszterelnökség lépéseket tesz az ellátatlan optánsok lakáskérdésének megoldására. A Népjóléti Minisztérium pedig ebédeltetési akcióba kezdett. A beköltözők szállítási költségeiről a kereskedelmi- és a népjóléti tárca egyezett meg.²²

A magyar-román viszony nem tartozott az utódállamokkal zajló tárgyalásokon a problémamentesek közé. 1927. március 17-től április 13-ig folytak a két fél között a tárgyalások a nyugdíjakról és alapokról és alapítványokról, a történelmi levéltárakról, a közigazgatási irattárakról. Lényeges elem volt a tárgyalásoknak a kettős megadóztatás kérdése, további szabályozást igényelt a helyi érdekű vasutak kérdése, amit a határ szelt ketté.²³

A külügyminisztériumban tartott értekezleten az utódállamokkal kapcsolatos tárgyalásokkal kapcsolatban a román fél élt javaslattal, hogy 1926. augusztus 15-re hívjanak össze az összes utódállam bevonásával egy értekezletet a következő problémák megoldására: a) állami nyugdíjak, b) a magyar alapok és alapítványok ügye, c) az irattár felosztás, d) az adminisztrációs tartozások. Erre a felvetésre írt válaszban a magyar fél kifejtette, hogy a cseh álláspont ismeretében nincs értelme a nyugdíj-tárgyalásoknak. A Gozdsu alapítvány kérdését decemberig le kell tárgyalni a magyar fél szerint.²⁴ Szterényi Józsefet bízták meg arra, hogy az optáns ügyben fogalmazza meg a román állásponttal szemben a magyar véleményt az 1928. október 15-én összehívott minisztertanácsra.²⁵

Több megoldási és fizetési módot dolgoztak ki, ennek egyik lehetséges módja a jóvátételhez kapcsolódott.²⁶

²¹ Uo. 5442/1930. sz. irat

²² Uo. 40-59. fólió.

²³ Uo. 28. 7. csomó 29 tétel, 0193/1927. sz. irat.

²⁴ Uo. 5341/1926. sz. irat.

²⁵ ARADI Gábor: *A San Remo-i tárgyalások magyarországi előkészítése*. Levéltári Szemle 2002/3. szám, 27.

²⁶ Uo. 31.

Több vád is illette a magyar kormányt, arra nézve is, hogy maga Bethlen István is érdekelt volt az optánsügy rendezésében, ezzel szemben Sztéryni ellenérve az volt, hogy éppen a miniszterelnök az, aki a maga anyagi érdekeltségei elé helyezte az ország politikai érdekeit.²⁷

A megegyezést a nagyhatalmak is sürgették, és San Remóban egyezség született a kisajátított területek nagyságáról, 578.556 kat. holdban, nagy vita után a felek összesen 130 millió aranykorona összeget fogadtak el kártérítési összegként.²⁸

Így kezdődtek meg a hágai jóvátételi konferenciák, melyek befejeződtek a Párizsban aláírt 1930. április 28-i egyezményekkel. Vegyes döntőbírósi perek jogosságát nem ismerte el Románia, Csehszlovákia és Jugoszlávia. Olasz kezdeményezésre hozták létre az Agráralapot, amely átvette a kisan- tant államok alperesi szerepkörét az agrárperekben. Kritikák illették a magyar kormányt, hogy Hágában és Párizsban belement abba, hogy a jóváté- ten felül fizet az optánsok kártérítésében. Külön hangsúlyozták Bethlen ér- dekeltségét. A Párizsban elfogadott pénzügyi rendezések miatt a további vitáknak nem volt alapja, 1931-től Magyarország hamarosan valamennyi állami törlesztését, majd 1932. július 9-én megkötött lausanne-i szerződés az összes jóvátétel és háborús adósság kifizetését felfüggesztette.²⁹

A szerb állam által kiadott rendelkezések ellen való ellenszegülés miatt Matic Martin kormánybiztos a bajai polgármester-helyettest és több hiva- talnokot Valjevoba internálta.³⁰ Erről több levél tájékoztatta Teleki Pál mi- niszterelnököt.³¹

A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium 1925. március 25-én panasszal fordult Bethlen Istvánhoz, hogy Pécs szabad királyi város a szerb megszállás alatt milyen károkat szenvedett el. A panaszt nem érvényesítették, meg- állapodtak a Népszövetség budapesti delegációjánál, hogy marad a tény, de követelés nem, csak akkor, ha a cseh állam és a délszlávok fellepnének kár- térítésre. Vigyázni kellett arra, hogy a jugoszláv állam ne formáljon igényt a megszállás költségeire, bár az ellenséges megszállás okozta követelésekért történő fizetésre még nem volt példa a Jóvátételi Bizottság előtt.³²

1933. augusztus 2-án a belügyminiszter intézett levelet a jugoszláv kettős birtokosok helyzetéről. Pécs szabad királyi város Baranya vármegye főis- pánja szerint megfelelt a valóságnak: a jugoszlávok minden eszközzel kény- szerítik a kettős birtokosokat, hogy adják el itteni birtokaikat.³³

²⁷ Uo. 33.

²⁸ Uo. 35. Sztéryni javasolt időpontja a San Remo-i tárgyalások kezdetét illetőleg 1928. november elseje volt.

²⁹ ARADI: 34-38.

³⁰ MOL ME K28 3. csomó 6. tétel. 1679/1921. sz. irat.

³¹ MOL ME K28 3. csomó 6. tétel, 1921. április 13-i levél Gratz Gusztávtól.

³² MOL ME K28 3. csomó 6. tétel, 3425/1925. sz. irat

³³ MOL ME K28 3. csomó 6. tétel, 11853/1933. sz. irat

A gazdasági dezintegrációhoz vezető változások közül említést érdemel a tőketulajdont lényegesen érintő ún. ellenséges vagyonok kisajátítása által előidézett helyzet. A békeszerződések megfelelő pontjai ennek a nacionalizálásnak elvi lehetőséget adott. A volt osztrák, magyar és német tőke tulajdonában lévő vállalatok nacionalizálása kezdődött el. Ezek az intézkedések különösen érzékenyen érintették Ausztriát és Magyarországot. Az osztrák és magyar nagybankoknak komoly hálózatuk volt a környező országokban. Ezek a vállalatok főként román és jugoszláv, részben csehszlovák területen gazdát cseréltek.³⁴

A békeszerződések életbe lépése után a hadikölcsön címleteket is nosztrifikálási eljárás alá vonták. Alapul szolgált erre a magyar állampolgároknál az 1918. október 31-e előtti tulajdonszerzés, a folytatólagos tulajdon. A külföldi állampolgárok közül csak azon államok polgárainak a címletei voltak nosztrifikálási eljárás alá vonhatóak, amelyek nem részesedtek Magyarország területéből. A korona értékcsökkenésével párhuzamosan a hadikölcsön-címletek is mindinkább elértéktelenedtek.

A megoldás nyomát az 1928. évi XXXIII.t.c. 14§ 2. pontjában találjuk, ami meghatalmazást adott a népjóléti és munkaügyi minisztériumnak, hogy a legalább 5.000 korona névértékű, saját jegyzésű, nosztrifikált hadikölcsönök tulajdonosainak, amennyiben egyéb jövedelmük nem fedezi a megélhetésüket, évi segélyt nyújtson.³⁵

Nyugdíjak, állampolgársági ügyek

Érdekes kérdés volt a meglévő nyugdíj-szerződések keretében az utódállamokkal kötött megállapodások, melyek a folyósítás kérdését taglalták. A „*Római Nyugdíj-Egyezményt*” 1922. április 6-án kötötték, illetve Ausztria további egyezményei Olaszországgal, Jugoszláviával, Lengyelországgal, Romániával és Csehszlovákiával, amit a fenti megállapodás nem szabályozott. Az utóbbi egyezményeket 1930. november 30-án kötötték, vonatkozott ez a fenti országok, községek és körzetek nyugdíjasaira. Végül 1929. február 3-án kötött kétoldalú egyezményt kell megemlíteni az előlegképpen kifizetett nyugdíjak és ellátások, egyéb illetmények tárgyában.

Érdekes eset volt az erdélyi illetőségű román katonai nyugdíjasok ügye (72 nyugdíjas, 70 özvegy és árva), akik a magyar kormányhoz fordultak nyugdíj megállapításáért és folyósításáért. A miniszterelnök szakértőket bevonva a trianoni békeszerződés 199. cikkelyére hivatkozva azt a véleményt alakította ki, hogy Magyarország nem fizethet nyugdíj előleget, viszont ígéretet tett arra, hogy közben fog járni az ügy megoldása végett a román kormánynál.³⁶

³⁴ BEREND T. Iván-RÁNKI György: *Közép-Kelet-Európa gazdasági fejlődése a 19-20. században* 2. kiadás. Közgazdasági és Jogi Kiadó. Budapest, 1976. 284-289

³⁵ Közgazdasági enciklopédia. II. kötet, 599.

³⁶ MOL ME - K 28. 1. csomó. 2. tétel. 5425/1923. 30-31. fólió.

Daruváry Géza ugyanakkor tájékoztatta a miniszterelnököt arról, hogy Magyarországot Olaszország Rómába hívta a már végbement tárgyalások folytatására.³⁷ A magyar fél minisztertanácsi megvitatás után arra az álláspontra helyezkedett, hogy nem tartják szükségesnek a Rómába történő elutazást, mert az 1922. áprilisi római konvenciónál kedvezőbb határozat nem születhet, illetve tartani lehet attól, hogy az olaszok újabb kérdéseket vetnek fel.³⁸

Tárgyalások folytak Ausztria és Magyarország között az alapítványok, köztisztviselők hovatartozásáról, elő konferenciát hívtak életre az 1924. december 1-i római konferenciára, a közös alapítványokkal kapcsolatban Rómában foglalkoztak 1925. október 14-én.³⁹

A magyar minisztertanács osztrák javaslatra tárgyalta és állást foglalt az ingó és ingatlan vagyon ügyében. Az előbbi tekintetében bizonyos kulcs szerinti felosztását javasolták az összes állam között, az ingatlanok tekintetében pedig a területi elvet mondták ki, nevezetesen azt, hogy az annak az államnak a tulajdona, amelyik állam területén helyezkedik el. Ezek az elvek már megfeleltek a későbbi vagyon, adósság megosztási gyakorlatnak.⁴⁰

Szintén tisztázatlan volt és jogi úton megválaszolendő Habsburg Vilmos főherceg Rubes Larischenko alezredes útján tett kérése a magyar kormányhoz magyar állampolgárságának elismerése ügyében. Ez a kérdés érintette a kettős állampolgárság kérdését, de csak az ország területén maradtakra érvényesítették a magyar állampolgárságot az igazságügy miniszter válasza szerint.⁴¹

A régi korona elszámolások

Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása során a valuta szétválasztás és a békeszerződés számos, nagy részben osztrák és magyar állampolgárok által benyújtott magánadósság követelés – úgynevezett régi korona kötelezettség – keletkezett Német Ausztria és lakói között az utódállamoknak átengedett területeken. Jugoszlávia, Csehszlovákia, Olaszország és Románia esetében vitatott volt, hogy milyen valutában, mely átváltási kulcs segítségével történjék a régi koronában keletkezett kötelezettség szabályozása, rendezése.

Ezt a kérdést az egyes utódállamokkal külön-külön megkötött régi korona megállapodások⁴² szabályozták, amelyekben megegyeztek a felek, vagy egy elszámolási eljárás (Csehszlovákia és Olaszország) keretében vagy a régi koronaadósságok számára átváltási kulcs megállapításában.

³⁷ MOL ME K28 3. csomó 6. tétel, 4833/1924. irat

³⁸ MOL ME K28 3. csomó 6. tétel, 4833/1924. irat 302. fólió

³⁹ MOL ME K28 3. csomó 6. tétel, 7347/1924.

⁴⁰ MOL ME K28 3. csomó 6. tétel, 350-355. fólió.

⁴¹ MOL ME K28 3. csomó 6. tétel, 8067/1925. 32-40. fólió.

⁴² Altkronen-Übereinkommen mit Jugoslavien, BG. Bl. Nr. 116 v. J. 1924, mit Italien BG. Bl. Nr. 160. V. J. 1924, mit Rumänien BG. Bl. 431 v. J. 1925, mit Tschechoslowakei BG. Bl. 92 v. J. 1926.

A régi korona döntőbíróóságok, amelyeket az Osztrák Köztársaság az utódállamokkal megkötött, a szövetségi törvénytarban kihirdetett régi koronaegyezményben lefektetett szabályokra támaszkodott és azzal a tárgykörrel jött létre, hogy a kötelezettség kielégítés során régi koronában keletkezett vitás döntéseket orvosolta.⁴³ Ezek a bíróságok felölelték Ausztria nemzetközi kötelezettségeit, addig kellett fennállniuk, amíg a régi koronában keletkezett kötelezettségeket ki nem elégtették, míg az osztrák és külföldi felek jelentős számú jogvitáját az illetékes bíróság gyümölcsöző módon el nem tudta intézni. Az osztrák-román döntőbíróóság tevékenységét még 1932-ben befejezte, gyakorlatilag azonban a bíróság a további években is működött.

Az Osztrák Köztársaság és Olaszország államközi döntőbíróóságának perrendtartását, az 1922. április 22-én kötött egyezmény alapján fogalmazták meg a magánadósságok kifizetésére és a magánkövetelések érvényesítésére az Osztrák Köztársasághoz és Olaszországhoz tartozók között, ami a régi Osztrák Császárság átadott területei során keletkezett.

Az államközi döntőbíróóságot azon ügyek elintézésére hívták életre, amelyek az 1922. április 6-i egyezményben leírtak szerint bizonyított. A döntőbíróóság ítélezését két szenátus segítségével végezte. Az egyik az osztrák fél által kijelölt elnök, vagy annak helyettesének vezetése alatt ítélezett, tagja volt egy osztrák és egy olasz bíró, a másik szenátus az olasz kormány által kinevezett elnök, vagy annak helyettese irányításával és szintén egy osztrák és egy olasz bíróból állt.

Az ilyen beadványok törvénykezési illetékéről és a költségekről a szenátus döntött, miután a tárgyaló felek és állami képviselőknek alkalma volt a véleménynyilvánításra, mégpedig nem nyilvános döntési tárgyaláson. Ha helyt adtak a kérelemnek, akkor a döntésben meg kellett adni, az eljárás mely szakaszában léptek az ügyben vissza.⁴⁴

Az osztrák-csehszlovák döntőbíróóság az egyik legtöbb munkát végző szervezet volt. A bécsi szenátusnál 804 esetet vittek 1932-ig bíróság elé, amiből 760 esetben már eljártak. Az elszámolási eljárás működésével havonta 10-15 ügygel gyarapodott a döntőbíróóságnak benyújtott kérelmek száma. Az osztrák-olasz döntőbíróóság elnökét 1931. november 25-én nevezte ki az osztrák minisztertanács. Az eddigi keresetek jogi szempontból nagyon bonyolultak voltak, a vitatott érték több millió schillinget tett ki, amit az osztrák állam semmiképp nem tudott teljesíteni. Mivel a törvénykezési illeték által ez nem volt megoldható, mert nem fedezte ezt az összeget, úgy a felszámoló hivatal által működtetett alapból, amit az 1926. március 17-i törvény alapján az új

⁴³ Österreichisches Staatsarchiv - Archiv der Republik- Bundesministerium für Finanzen (ÖStA - AdR - BMfF) Dept 17-Frieden, Faszikel 81 Jahr(e) 1931-1933. Karton 136 Schiedsgericht. Zl. 17 179/32.

⁴⁴ ÖStA - AdR - BMfF Dept 17-Frieden, Faszikel 92 Jahr(e) 1919-1927. Karton 148. Zl. 104122/26

olaszországi jogosultak osztrák adósainak befizetéseiből hoztak létre, és osztottak fel az új olaszországi adósok osztrák hitelezői között. Az osztrák-román döntőbíróság munkáját 1929 márciusában kezdte el, 1932-ig mintegy 20 ügyet intézett el, akkor az osztrák bíró szerint még egy ülést kell rendeznie, ahol – ha az lehetséges –, a még elintézetlen ügyeket kellett volna megoldani. A döntőbíróság a panaszos felek által működtetett, a döntőbíróság független perrendtartásának megfelelően befizetett kauciók segítségével.

Összefoglalóan meg lehet jegyezni, hogy az első kettő a harmincas évek elején teljes tevékenységet folytatott, munkája gazdag volt, több ülést tartottak, ami előkészítő szakaszokat követelt meg, az ítéletek megfogalmazását stb. az elnökök napi igénybevételével. Ezeknek a döntőbíróságoknak a békeszerződés szellemében mindaddig fenn kell maradniuk, amíg a régi korona elszámolásokat be nem fejezték, meg nem oldották a nyitott ügyeket, míg az osztrák és a külföldi felek részére a számos és jelentős jogi nézeteltérés kedvező megoldással le nem zárulhatott, legyenek ezek magánszemélyek, vagy vállalatok.⁴⁵

A hágai konferencia és a prágai megállapodás eltörölte az első világháborúval kapcsolatos fizetési kötelezettségeket, ám a magyar-osztrák (és más döntőbíróságok) tevékenysége éppen szinte csak ekkor kezdődött el.

Végül az osztrák-magyar döntőbíróság létrehozására éppen a hágai és a párizsi határozatok után történt 1930. szeptember 15-én. Ezután a Magyar Királyság egy fő és két mellékkeresetet, Ausztria pedig egy viszont keresetet nyújtott be, és nagyszámú periratot több ezer nyomdai oldalt cseréltek ki egymás között. A magyar kereset az osztrák állam által vitatott magyar társ tulajdon körül forgott, igényt jelentett az udvari vagyona, múzeumokra, udvari könyvtár egyes állományaira, egyéb gyűjteményekre, a külügyi szolgálat vagyonkomplexumára, a katonai vagyona. 1938-ra a döntőbírói tárgyalásokon a semleges elnök segítségével mindkét fél (Ausztria és Magyarország) minden kereseti pontot tekintve egyezmény formájában megállapodott, kivéve az új Ausztriában lévő katonai ingatlan vagyon kérdését.

Ezeket a megállapodásokat részben aláírták és mindkét állam részéről jóváhagyták, részben pedig 1938-ig csak parafálták, mialatt annak formai aláírását és ratifikálását Magyarország egy bizonyos időre fenntartotta, és a még nyitott magyar kereset 1938-ban vagy bírói döntéssel, vagy egyezséggel kívánta megoldani.

A még el nem intézett kereseti pont alapján Magyarország 450 millió aranykorona összeget kért az egykori közös katonai ingatlanok értéke után, ami a kvótaarányos megosztás alapján illette volna meg Magyarországot.

1938 elején a kereset állása a bizonyítási eljárásnál tartott. Mivel az meglehetősen bonyolult volt, annak tényszerű véghezvitele éveket vett még

⁴⁵ ÖStA – AdR – BMFF Dept 17-Frieden, Faszikel 81 Jahr(e) 1931-1933. Karton 136 Schiedsgericht. Zl. 17 179/32.

igénybe. Egyébként a korábbi magyar miniszterelnök, a korábbi osztrák kancellárnak 1938 tavasza előtt átnyújtott egy jegyzéket, amivel egy ismételt egyezsége fáradozott, de ez semmi konkrétumhoz nem vezetett. Ausztria ezt is, mint a korábbiakat elutasította az egyezés megvalósításához szükséges, pénzügyi, az osztrák államháztartást terhelő áldozat meghozatalát.

1938 áprilisára a kérdésben a döntőbírótság egy újabb ülést tűzött ki, de az osztrák képviselő március hónap eredményeit figyelembe véve a német kormányzat útmutatásainak megszületéséig azt lemondta.⁴⁶

A tárgyalások végül a német és magyar szakértők között folytatódtak, és zárultak le 1940. május 21-én. Ez érintette az egykori Osztrák-Magyar Monarchia katonai ingó vagyonát, aminek utolsó említése a cseh vagyon és államadósság felosztásának keretében fogalmazódott meg egy pótegyezményben. Az egyéni ügyek és sérelmek folyamatosan napirenden voltak még a háború alatt is. Az egykori első világháborús adósságok egészen a második világháborúig terheltek a magyar költségvetést, ugyanis más jellege volt, mint az 1913 előtti adósságállománynak. Előbbit Ausztriának és Magyarországnak kellett viselnie, az utóbbira kimondták a közös teherviselést, így az utódállamok kötelezettségét is. A gyakorlat azonban az új területek megszerzését megvalósította, de az egykori adósságvállalás a feledés homályába merült.

⁴⁶ Horst HASELSTEINER/ Ferenc SZÁVAI (Hrsg.): *Dokumente des österreichisch-ungarischen Schiedsgerichtes in Lausanne (1930-1938)*. Frankfurt/M., Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien, 2001. 618 S., 35 Tab. *Analecta fontium mitteleuropaeorum*. Bd. 1 Herausgegeben von Horst HASELSTEINER. 26-35.